

ATLAS

VAN DE

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN IN OOST-INDIË,

GETEEKEND ONDER TOEZIGT VAN

J. PIJNAPPEL, Gz., Litt. Dr.

LEERAAR IN DE TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE AAN DE KONINKLIJKE AKADEMIE TE DELFT.

EN DOOR HEM VAN AANTEEKENINGEN VOORZIEN.

INHOUD:

I. OVERZIGTSKAART.

II. JAVA.

III. SUMATRA.

IV. GOUVERNEMENT SUMATRA'S WESTKUST.

V. RESIDENTIEN RIOUW EN BANGKA.

VI. BORNEO.

VII. CELEBES.

VIII. MOLUKKEN.

IX. EILANDEN BEOOSTEN JAVA TOT TIMOR.

TE 'S GRAVENHAGE, BIJ K. FUHRI.
1855.

A A N T E E K E N I N G E N .

I. OP DEN ATLAS IN HET ALGEMEEN.

Toen ik bij het onderwijs in de geographie van Nederlandsch Oost-Indië de ondervinding opdeed, dat een Atlas onzer bezittingen in dat gedeelte der aarde eene dringende behoefte was, rijpte ook het plan bij mij om zelf maar de handen aan het werk te slaan om dien zamen te stellen. Had ik in den beginne mijne krachten en hulpmiddelen beter gewogen, dan ware ik misschien voor het gewigt van dat werk teruggedeinsd. Intuschen, een Atlas moest er wezen, en ik hoop dat ik mijne verwachting niet te hoog stel, wanneer ik meen dat deze eerste proef aan hem, die de bezorging eener tweede op zich zal nemen, het werk wel eenigzins gemakkelijker kan maken.

Ik zal eerst met een enkel woord over de wijze van uitvoering van den Atlas in het algemeen spreken, en dan over elke kaart in het bijzonder nog het een en ander meêdeelen.

Ik heb wat de *grootte van schaal* betreft, op welke de verschillende kaarten geteekend zijn, mij vergund van de gewone wijze af te wijken — om die namelijk zoo groot te nemen als het raam, waarin de kaarten gevat zijn, het telkens toelaat, — en gemeend, dat de schaal zooveel mogelijk eene en dezelfde behoorde te wezen. Ik heb daarop, met het oog op den vorm van andere atlassen, deze gesteld op 1: 3½ miljoen. Alleen met Java heb ik eene uitzondering gemaakt. Om de consequentie had ik eene der beide kaarten van dat eiland wel de grootte kunnen geven, die er in betrekking tot de andere eilanden aan toekomt, maar ik vreesde dat zij dan te klein zou worden om er op te brengen wat ik wilde. De kaarten 1, 4 en 5, de eerste als verzamelingskaart, en de beide andere, omdat voor die het aangenomen kader volstrekt te klein was (zoo als blijken kan uit No. 3, waarop No. 4 geheel en het grootste gedeelte van No. 5 voorkomt), moesten uitgezonderd worden. Een Atlas van Oost-Indië moet bestaan uit zes hoofdkaarten, behalve de overzichtskaart, en voor het overige uit bijzondere kaarten. Deze laatsten kunnen niet aan eene schaal gebonden worden.

De *lengte* is alleen opgegeven naar den *meridiaan van Greenwich*.

Er is in de kaarten van den Atlas een doorgaand gebrek, een gebrek namelijk aan eenheid in het gebruik der verschillende *soorten van letters*. Wanneer ik mijn werk wat beter voorbereid ondernomen had, had ik deze fout kunnen vermijden; nu heb ik het bij de eerste kaarten, die bewerkt zijn, geheel aan den teekenaar overgelaten, welken vorm van letter hij gebruiken wilde, en daardoor is eene ongelijkvormigheid ontstaan, die hem niet te wijten is. Die een' Atlas uitgeeft moet dien zelf teekenen: ziedaar eene ondervinding, die ik heb opgedaan. Misschien is het voldoende, wanneer hij in de gelegenheid is van den teekenaar steeds bij zich te hebben, maar bij de groote schaarschte aan bekwame lieden in dit vak is men gewoonlijk niet zoo vrij in de keus.

Een ander gebrek is de zeker zeer dikwijls onjuiste *spelling*. Van deze echter mag ik, ofschoon ik er misschien wel iets aan had kunnen verbeteren, toch de geheele schuld niet op mij

nemen. Zoolang men de juiste uitspraak der namen niet weet, zal men ze niet zonder fouten kunnen schrijven.

Eene derde zaak, die de duidelijkheid van een' Atlas zeer helpt bevorderen, en waarbij gelijkvormigheid evenzeer een hoofdvereischte is, is het *kleuren* der kaarten. Ik heb getracht deze gelijkvormigheid in het oog te houden, door bijvoorbeeld de Nederlandsche bezittingen overal met dezelfde kleur aan te geven, namelijk met oranje, de Engelsche met rood, enz. Voor grootere verdeelingen, zoo als bijv. op Sumatra, is bruin gebruikt, maar daarvan heb ik bij Java het ondoelmatige gezien, omdat die kleur naast oranje niet genoeg in het oog viel. Het liefst zou ik de kusten van alle eilanden, die onder Nederlandsch gezag staan, met de Nederlandsche kleur hebben doen kleuren, maar dit heb ik moeten opgeven om onoverkomelijke bezwaren, daar de kleur geen twijfel toelaat. — De blaauwe kleur voor het water wordt meer zoo gebruikt, maar zeer bevallen doet zij mij in dezen Atlas niet.

Eindelijk zij hier opgemerkt dat de Atlas een *schoolatlas* is, een Atlas die alleen voor onderwijs en elementaire studie der geographie moet dienen, geen *handatlas*, waarin men veel meer mag verwachten. Maar de juiste schifting van alle namen, zoodat er in den schoolatlas geen gevonden worde die er niet, noch gemist, die er wel op behoort, — zulk eene schifting gaat mijne kennis verre te boven.

Wat overigens de *naauwkeurigheid* der kaarten betreft, om deze te beoordeelen moge de opgaaf der bronnen strekken, die ik gebruikt heb en die bij elke kaart in het bijzonder zullen worden opgegeven. Over het algemeen zij aangemerkt, dat men doorgaans op den omtrek der kust beter staat kan maken dan op de teekening van het binnenland, die in de meeste gevallen, op alle tot heden bestaande kaarten, niet veel meer dan figuratief is. Daarom heb ik deze laatste, waar ik mij daarvoor niet op andere kaarten kon beroepen, liever geheel weggelaten, zoo als bijv. op de kaart der eilanden beoosten Java.

Daar ik niet vermoed heb, dat de Atlas zoo buitenmate lang onder handen zou wezen, heb ik verzuimd bij elke kaart het juiste *datum der voltooiing* aan te teekenen. Nu kan ik slechts opgeven, in welke volgorde zij afgewerkt zijn, te weten het eerst No. 5, en verder 7, 8, 3, 2, 6, 9, 1 en 4, en dat de eersten reeds in December 1852 klaar waren.

II. OP ELKE KAART IN HET BIJZONDER.

No. 1. VERZAMELINGSKAART.

Deze is gevolgd naar de *Algemeene statistieke kaart der Nederlandsche overzeesche bezittingen*, van den heer MELVILL VAN CARNBEE, met gebruikmaking van de kaarten van dezen Atlas, en bijvoeging van eenige namen van hoofdverdeelingen, die op de bijzondere kaarten ontbreken. Het schiereiland van *Achter-Indië* en de *Philippinen* zijn naar andere bronnen geteekend.

NB. *Paarsch* bet. Spaansche, *groen* Portugesche bezitting.

No. 2. JAVA.

Over het verschil van schaal is reeds gesproken.

Ik heb om de duidelijkheid te bevorderen twee kaarten van

29.

het eiland gegeven, eene *physieke* en eene *politieke*. Ik geloof, dat als men over geene zeer groote ruimte te beschikken heeft, men wel doet, met de kaarten van hetzelfde land, waar de bronnen het toelaten, zóó tweemaal te geven. In een' Schultatlas van TH. FREIHRN. VON LICHTENSTEIN en H. LANGE, in 1853 te Brunswijk uitgegeven, is deze methode ook gevolgd en ik geloof tot groot nut voor den leerling. In een' Atlas van Oost-Indië is zij echter niet toe te passen, dan alleen op Java, en hier zelfs is het mij slechts door de vriendschappelijke hulp van den heer Dr. F. JUNGHUHN mogelijk geworden om eene *physieke kaart* te leveren. Hem komt alle eer toe van wat er goeds in is. Wat ik hier onder *physiek* versta, blijkt uit de kaart zelve. De gele kleur toont het lage land aan. De nog werkzame vulkanen op het eiland zijn door een klein kringetje op den top des bergs aangewezen en de teekenaar heeft er den naam met Romeinsche letters bij geplaatst, terwijl de kleurder ze hier en daar met roode stippen gestoffeerd heeft — ik hoop niet alle exemplaren even mild — als lagen er steden op!

Voor de omtrekken heb ik de kaart van den heer LE CLERCQ gebruikt, die mij bij de *politieke* kaart ook verder van dienst geweest is voor de grenzen der residentien met hare verdeelingen. Evenmin als ik in de eerste kaart het woord *physiek* in een' ruimen zin heb genomen, heb ik mij in de tweede op uitvoerigheid toegelegd. Ik heb op deze hoofdzakelijk de *residentien* en *regentschappen* met hunne *hoofdplaatsen* willen opgeven, en heb door het ongekleurd laten van enkele grenzen, tevens aangewezen welke regentschappen hier en daar tot eene afdeeling vereenigd zijn, zoodat de oranjekleur de afdeelingen aangeeft. Bij de residentie Besoeki alleen is het juist omgekeerd. Voor het uiterste Westen en Oosten des eilands zal het blijken, dat de bestaande kaarten mijne opgaven niet nutteloos maken. Bij de overtuiging dat mijne kaart alleen in vereeniging met die van den heer LE CLERCQ of die van den heer VAN DE VELDE van nut kan wezen, heb ik een groot aantal namen weg durven laten, die anders zelfs op eene elementaire kaart niet gemist mogten worden; maar enkele namen zoek ik toch te vergeefs, die ik er gaarne op gezien had.

NB. — Op de *physieke* kaart was het mijne bedoeling, dat de hoofdplaatsen der residentien met roode stippen zouden worden aangegeven.

Op de *politieke* kaart zijn de namen der hoofdplaatsen, waar zij overeenkomen met die der regentschappen, door eene enkele letter aangewezen, en die der residentien door een teeken van de andere onderscheiden.

G. beteekent *Goenoeng*; K. *Kali*; O. *Oedjong*; P. *Poeloe*; T. *Tandjong* of *Tji*.

Corrigenda.

Bij *G. Tengger* had wel *G. Bromo* mogen staan, de naam des eigenlijken vulkaans.

Van de zuidelijke en oostelijke grens van het regentschap *Besoeki* moet de kleur wegvallen. Tusschen de regentschappen *Bangil* en *Soerabaja* moet zij donkerblauw zijn.

No. 3. SUMATRA.

De *Carte de l'île de Sumatra par le Barⁿ. MELVILL DE CARNBÉE*, in 1848 verschenen in den *Moniteur des Indes Orientales et Occidentales*, is op den voet gevolgd; alleen bij het Gouvernement van Sumatra's Westkust heb ik de nieuwe

kaart van L. W. BELJERINCK doen gebruiken en enkele, naauwlijks noemenswaardige veranderingen gemaakt op het Maleische schiereiland. Tusschen *P^o. Nias* en de *Mentawai-eilanden* mist men den naam van de tusschenliggende groep *P^o. Batoe*. Voor de verbetering van deze en andere fouten, hier voorkomende in de landen die tot het gouvernement van Sumatra's Westkust behooren, verwijs ik naar de volgende kaart.

No. 4. GOUVERNEMENT SUMATRA'S WESTKUST.

Naar de kaart van L. W. BELJERINCK, in 1852 uitgegeven voor rekening van het Ministerie van Koloniën.

Enkele verbeteringen heb ik mij in de spelling veroorloofd, zoo als bijv. *Loeboe Raja* in plaats van *Loeboe Radja*, dat verkeerd is (zie *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrl.-Indië*, III bl. 355), enz.

De dwarslijn van 101° tot 0°30' stelt den rand voor van de kaart des heeren B.

NB. de verkortingen B. *Batang*; D. *Danau*; Dj. *Djamboer*; G. *Goenoeng*; K. *Kotta*; L. *Loeboe*; M. *Moeara*; O. *Oedjong*; P. *Poeloe*; S. *Soengei*.

No. 5. DE RESIDENTIËN BANGKA EN RIOUW. MET EEN KARTON VAN HET SCHIEREILAND TANDJONG-PINANG.

De kleine schaal der hoofdkaarten maakte het volstrekt noodzakelijk om van deze beide residentien bijzondere kaarten te geven.

De kaart van den *Archipel van Riouw, Singapore en Lingga* is zelfs in grootte geheel gelijk aan die van den heer MELVILL, welke voorkomt in den *Moniteur van 1847*. Om echter niet dezelfde kaart weêr te geven, met verandering alleen der Fransche namen en schrijfwijz in Hollandsche, heb ik er mede verzeleken de *Kaart van de vaarwaters tusschen Sumatra en Borneo*, van denzelfden auteur, 1° gedeelte, bevattende de *vaarwaters van Riouw, Sincapoer enz*, en de *Kaart van straat Riouw* door den heer VAN DER PLAAT, waardoor het mij gelukt is hier en daar het een en ander te kunnen bijvoegen. Het *karton van Tandjong-Pinang* is van laatstgenoemde kaart overgenomen. Ik bejammer het, dat het mij door de geheel verkeerde tekening volstrekt onmogelijk geweest is, om van het *karton Tandjong-Pinang* op de kaart van den heer VON DERFELDEN VAN HINDERSTEIN gebruik te maken. Daardoor heb ik niets dan een' omtrek kunnen geven.

De *lichtbruine* kleur der kreek ten Oosten van T. P. geeft te kennen, dat deze tegenwoordig geen doortogt meer toelaat, zoo als ik uit mondelinge mededeeling ben te weten gekomen.

Voor de andere kaart, die van *Bangka en Blitong*, heb ik mij bediend van het 3^e gedeelte der bovengenoemde zeekaart voor een gedeelte der kusten, van de *Kaart van het eiland Bangka* in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, VIII, 4, en van die in het werk van den heer LANGE over dat eiland, en van eene *Schets van het eiland Blitong*, behoorende bij de *Bijdrage tot de kennis van dat eiland*, door C. DE GROOT, in het *Natuurkundig Tijdschrift voor Ned. Indië*, III.

No. 6. BORNEO.

Ter zamenstelling van deze kaart hebben gediend: de *Carte de l'île de Bornéo* van den heer MELVILL VAN CARNBÉE, ver-

schenen in den *Moniteur* van 1848, voor het geheele eiland; de kaart in het *Natuurk. Tijdschrift voor Ned. Indië*, II, bij het stuk van den heer VAN LYNDEN, voor het Kapoeas-gebied; die welke behooren in de *Reizen van D^r. SCHWANER*, voor de binnenlanden en den Barito; voor de Noord-Westkust de kaart, voorkomende in R. MUNDY'S *Journals of J. Brooke*, Londen 1848, en voor het noordelijk gedeelte der Oostkust, die van J. BELCHER in zijne *Voyage of H. M. S. Samarang*, Lond. 1848, en het schetsje in de *Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën*, 1847.

Het bedoelde kaartje in BELCHER'S werk heeft een aanmerkelijk verschil te weeg gebracht tusschen mijne kaart en die van den heer MELVILL, door namelijk de kust bijna een graad meer naar het Oosten te verschuiven, waardoor op mijne kaart de bogt van T. Oensang tot T. (eigenlijk P.) Kenioengan veel minder diep inloopt dan op de andere. Ik laat geheel in het midden of de opgaven van den heer MELVILL, dan of die van den heer BELCHER de juistere zijn, maar meende den laatste, wiens kaart waarschijnlijk nieuwer is, te moeten volgen.

Corrigenda.

Boedak (Sambas) moet zijn *Boedoek*.

R. Laoen (Matan) lees *R. Laoer*.

Marabahan (Bandjermasin) moet liggen op den regteroever der Barito.

Bangkalan (Tanah-Boemboc) lees *Bangkalaën*.

Komoden (Chinesche zee) lees *Komaden*.

De Zuidkust te verbeteren naar de nieuwe schoolkaart van O. I., uit te geven door A. C. Kruseman, te Haarlem.

No. 7. CELEBES.

MET TWEE KARTONS, VOORSTELLEND DE MENAHASSA EN HET ZUIDELIJK GEDEELTE VAN HET EILAND.

Voor deze kaart heb ik gebruik gemaakt van die van ditzelfde eiland door den heer M. v. C., en voorkomende in den *Moniteur* van het jaar 1848, van de *Kaart van Straat Makassar*, door H. D. A. SMITS, Bat. 1851/2, de *Schetskaart van de eilanden ten Z^o. en ZO^o. van Saleyer*, door P. T. UHLENBEK, Amst., eene *Kaart van de residentie Menado*, uitgegeven door het Nederlandsche Zendelinggenootschap, bijna gelijktijdig met eene andere van dezelfde landstreek, behoorende bij eene beschrijving van de *Menahassa* in het *Tijds. voor Ned. Indië* VIII (1846), dl. 1, en van eene derde kaart van de *Menahassa van Menado*, vervaardigd door den heer NEURDENBURG, 1850, voor de *Reis door den Indischen Archipel*, door L. J. VAN RHIJN.

Voor het karton, voorstellende het *Zuidelijk schiereiland van Celebes*, heb ik geene bijzondere bronnen gehad en heb ik mij dus moeten bepalen tot eene herhaling op grootere schaal van hetgeen de algemeene kaart reeds bevatte. Dit gemis van bronnen is te meer te bejammeren, omdat Celebes tot die eilanden behoort, waarvan de geographische kennis nog op zeer lagen trap staat. Dit is vooral duidelijk uit het karton van de *Menahassa*. De speciale kaartjes, die ik hiervoor had, verschilden alle zoo zeer in omtrekken, dat ik, om de verwarring niet te vergrooten, gemeend heb mij alleen aan de opgaven van den heer MELVILL, die ik het meest vertrouwd, te moeten houden. De heer NEURDENBURG heeft dit grootendeels ook gedaan. Hierdoor werd echter de verdere uitwerking der kaart zoo moeilijk, dat ik mij van groote uitvoerigheid wel heb moeten onthouden, en alleen die plaatsen, waar Christen-gemeenten zijn — Kakas,

aan de zuidelijke punt van het meer van Tondano, is toevallig weggelaten — van de kaart in de *Reis van L. J. van Rhijn* heb overgenomen. Daarenboven heb ik met ruwe lijnen de grenzen der vier districten, *Menado*, *Kema*, *Tondano* en *Amoerang*, opgegeven, volgens de kleur, waarmede op de kaart van het Zendelinggenootschap de negorijen zijn aangeduid, en die naar gelang der districten verschilt.

Maar evenzeer als men zich te wachten heeft van op de teekening van die gedeelten des eilands te vertrouwen, blijkt het uit de reis van den heer C. VANDER HART, dat de *zuidkust van de golf van Gorontalo* zeer veel te wenschen overlaat. Immers, mogen wij op de opgaven van dezen reiziger afgaan, dan zou *Parigi*, bijvoorbeeld, liggen waar nu alles zee is, 120° 23' 44" O. L., bij genoegzaam gelijke breedte als waarop het thans ligt, en dan zou kaap *T. Api* te midden van een binnenlandsch gebergte te zoeken zijn, 121° 48' 30" O. L. en 0° 52' Z. B. enz. Ik had deze punten op de kaart willen aangewezen hebben, maar door eene vergissing van den graveur is dit achterwege gebleven. — Op de kusten der *bogt van Tomaiki* geldt, geloof ik, dezelfde aanmerking als op die van de golf van Gorontalo. In die bogt heb ik mij zelf echter van eene onattentie te beschuldigen, daar ik den berg *Tokala* aan de zuidzijde, in plaats van aan de noordzijde dier bogt heb doen teekenen. — Ook *Mandar* had ik meer moeten uitwerken, door alle zeven rijkjes, althans *Belanipa*, aan de bogt van *Mandar*, op de kaart te plaatsen.

Door de kaart der eilanden ten Zuiden en Zuid-oosten van Salajer ben ik in staat geweest om de «Zeeroovers» eilanden tusschen *Salajer* en *Flores* wat beter op te geven dan zij staan op de kaart van den heer VON DERFELDEN VAN HINDERSTEIN: want op de landkaarten van den heer MELVILL komen zij niet voor. De doolhof, dien men op dit gedeelte dier kaart vindt, is zeker het gevolg van de weinige kennis, welke men destijds van die eilanden bezat; thans zou zulk eene teekening onvergeeflijk wezen.

NB. De gele kleur is — gelijk op de vorige kaarten — gebruikt ter aanwijzing van de grenzen der inlandsche staten, waarbij aangemerkt moet worden, dat de grenzen der *strand-districten* op het karton, in verschil met de algemeene kaart, te regt geel gekleurd zijn. De groene streep, die ook onder den naam *Soela-eilanden* had moeten getrokken zijn, beteekent *onderhoorigheid van den Sultan van Ternate*.

No. 8. MOLUKKEN.

MET DRIE KARTONS, VOORSTELLEND AMBOINA, BANDA-NEIRA EN TERNATE, ELK MET DE NAASTBIJ GELEGEN EILANDEN.

Toevallig had de schaal der *Carte des îles Moluques* van den heer MELVILL (*Moniteur*, 1847) juist de voor mijnen atlas vereischte grootte, zoodat ik haar in dit opzigt zonder verandering heb kunnen overnemen. Ik heb er bij vergeleken de *Kaart der Moluksche eilanden en vaarwaters* door F. A. A. GREGORY, Amst. 1847, die mij in de gelegenheid gesteld heeft om op de mijne nog eenige belangrijke namen bij te voegen en de kartons met juiste omtrekken te kunnen geven. Voor het karton *Amboina*, namelijk, is geheel dezelfde schaal genomen als die van genoemde kaart. *Ternate* is grooter dan het op die kaart staat, terwijl *Banda* verkleind is naar een karton van de *Reede van Banda*, bij dezelfde kaart behoorende.

In de omtrekken van *Nieuw-Guinea*, of, meer bepaald, in de kusten der *Groote-baai*, zal men een zeer merkbaar verschil bespeuren tusschen deze kaart en die van den heer MELVILL, waarvan wederom hetzelfde geldt als bij No. 6 reeds aangemerkt is. Ik heb mij namelijk niet bevoegd geacht om af te wijken van het schetskaartje dier baai, dat in den 1^{en} jaargang van het *Natuurkundig Tijdschrift v. Ned. Indië* te vinden is bij eene *Bijdrage tot de kennis der Noord- en Oostkusten van Nieuw-Guinea* door G. F. DE BRUYN KOPS, en dat van het jaar 1850 moet dateren, dus eenige jaren jonger is dan de kaart van den heer MELVILL.

Wat de kleuren aangaat heb ik bij deze kaart nog op te merken, dat — behalve de *oranje* kleur der Nederlandsche établissements — de *groene* kleur de bezittingen van den Sultan van Ternate, de *gele* die van den Sultan van Tidore en de *blauwe* die van den Sultan van Batjan aanwijst.

De streep onder sommige eilanden wil zeggen dat daar *vulkanen* zijn.

No. 9. EILANDEN BEOOSTEN JAVA EN OVERZIGTS-
KAART VOOR DE LIGGING VAN DEN OOST-
INDISCHEN ARCHIPEL, MET BETREKKING
TOT AUSTRALIË EN TOT DE NAASTE KUSTEN
VAN AFRIKA, AZIË EN AMERIKA. MET EEN
KARTON VAN HET EILAND BALI.

De eerste naar de *Eilanden beoosten Java*, door J^b. SWART, Amst. 1853. Mijn bestek was te klein om voor Soembawa en de eilanden, die tot de residentie Timor behooren veel meer gebruik te maken dan ik gedaan heb, van de beschrijvingen dier eilanden in het 23ste deel der *Werken van het Batav. Genootschap* en in Jaarg. 2 van het *Natuurkundig Tijdschrift v. Ned. Indië*. — Voor de binnenlanden van Timor zelf heb ik gebruik gemaakt van het kaartje behoorende bij de reis over Timor door Dr. S. MULLER, in de *Verhandelingen der Natuurkundige Commissie, afd. Land- en Volkenkunde*.

Bij het eiland Bali zijn bewesten graad 115 de kusten minder zeker. Ik kon mij niet geheel aan de *Carte des îles Bali et Lombok* van den heer MELVILL (*Monit.* 1846) houden, omdat op deze de breedtegraden niet juist met die der zeekaart overeenkomen. Maar ik heb van dit kaartje toch gebruik gemaakt bij het opwerken, ofschoon ik meer gevolgd heb het kaartje, dat voorkomt in de *Reis over Java, Madura en Bali* van den heer VAN HOËVELL. Die beiden verschillen intusschen zeer veel, zoodat ik niet gaarne grooter ruimte voor een karton van Bali beschikbaar gehad had, waardoor de fouten nog meer zouden zijn uitgekomen.

Het onderste gedeelte van dit blad had ik eerst bestemd voor eene meer uitvoerige kaart van het eiland Timor; doch de kaart van dat eiland, die bij het Ministerie van Koloniën berust, zonder welke ik dat voornemen niet kon ten uitvoer brengen, heb ik om toevallige redenen niet kunnen te leen krijgen. Ik heb daarom een ander gebruik van die ruimte gemaakt en er eene kaart op geplaatst, waarvan de strekking uit den titel genoegzaam duidelijk is en die zich zelve voldoende zal verklaren.

Er zijn op deze kaart echter een paar zaken, die opheldering behoeven. — Vooreerst de wijs waarop de eilandgroepen in den Grooten Oceaan en elders zijn aangegeven. Bij de onmogelijkheid, namelijk, om de eilanden afzonderlijk, of bij de niet wel te

verdedigen methode om de groepen alle figuratief te teekenen, heb ik de proef genomen om door gestippelde strepen en omtrekken de rigting der eilandrijen of de grenzen, binnen welke de eilanden eener groep verspreid zijn, aan te duiden. De hoofdeilanden zijn afzonderlijk aangegeven (bij de Sandwich-eilanden bijv. had daarom Oahoe, waarop de hoofdplaats des rijks, Honolulu, ligt, al is het klein, niet mogen ontbreken). Ofschoon deze proef veel verbetering zal blijken te behoeven, zoo vlei ik mij dat de methode zelve voor kleinere kaarten niet geheel verwerpelijk zal geacht worden. — De andere opheldering betreft het ? achter *Port-Humboldt* op Nieuw-Guinea. Wat er van die plaats is, weet ik niet; ik ben op dit punt nog niet wijzer geworden, dan toen ik schreef wat te lezen is in de *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I., II p. 360 sq.*, waar ik, op Engelsch gezag, de oprigting op die plaats van een' Nederlandschen post vermeldde.

NB. Op de onderste kaart moet de *roode* streep onder Delagoa in eene *groene* veranderd worden.

Ik eindig met den wensch dat deze Atlas door zijne leemten niet minder, of liever nog veel meer, dan door het goede dat er in is, strekken mag om de kennis te bevorderen van ons schoone Oost-Indië!

Delft, April 1855.

J. PIJNAPPEL Gz.

PS. De verheffing van *Probolinggo* tot *residentie*, is te laat vernomen om de daaruit volgende verandering nog op de kaart te brengen.

Door den Boekhandelaar **K. FUHRI**, te 's Gravenhage, is van wege het **Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlands-Indië**, uitgegeven:

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch-Indië, 1853—1855, 3 dln. elk f 4.50.

Van dit Tijdschrift verschijnen jaarlijks vier stukken, die te zamen een deel uitmaken, en successievelijk bij de uitgave aan de Leden van het Instituut en anderen, die daarop hebben ingeteekend, worden toegezonden.

Dr. **J. H. CROOCKEWIT, Hz.**, Banka, Malakka en Billiton. Verslagen aan het Bestuur van Neêrl.-Indië, in de jaren 1849 en 1850. . . . . f 1.50.

Mr. **S. KEYZER**, Kitab Toehpah, Javaansch-Mohammedaansch Wetboek. . . . . f 3.20.

C. VAN DER HART, Reize rondom het eiland Celebes en naar eenige der Moluksche eilanden, gedaan in den jare 1850, door Z. M. schepen van oorlog *Argo* en *Bromo*. Met platen en kaarten . . . . . f 3.90.

De Boekhandelaar **P. N. van KAMPEN**, te Amsterdam heeft mede van wege genoemd *Instituut* uitgegeven:

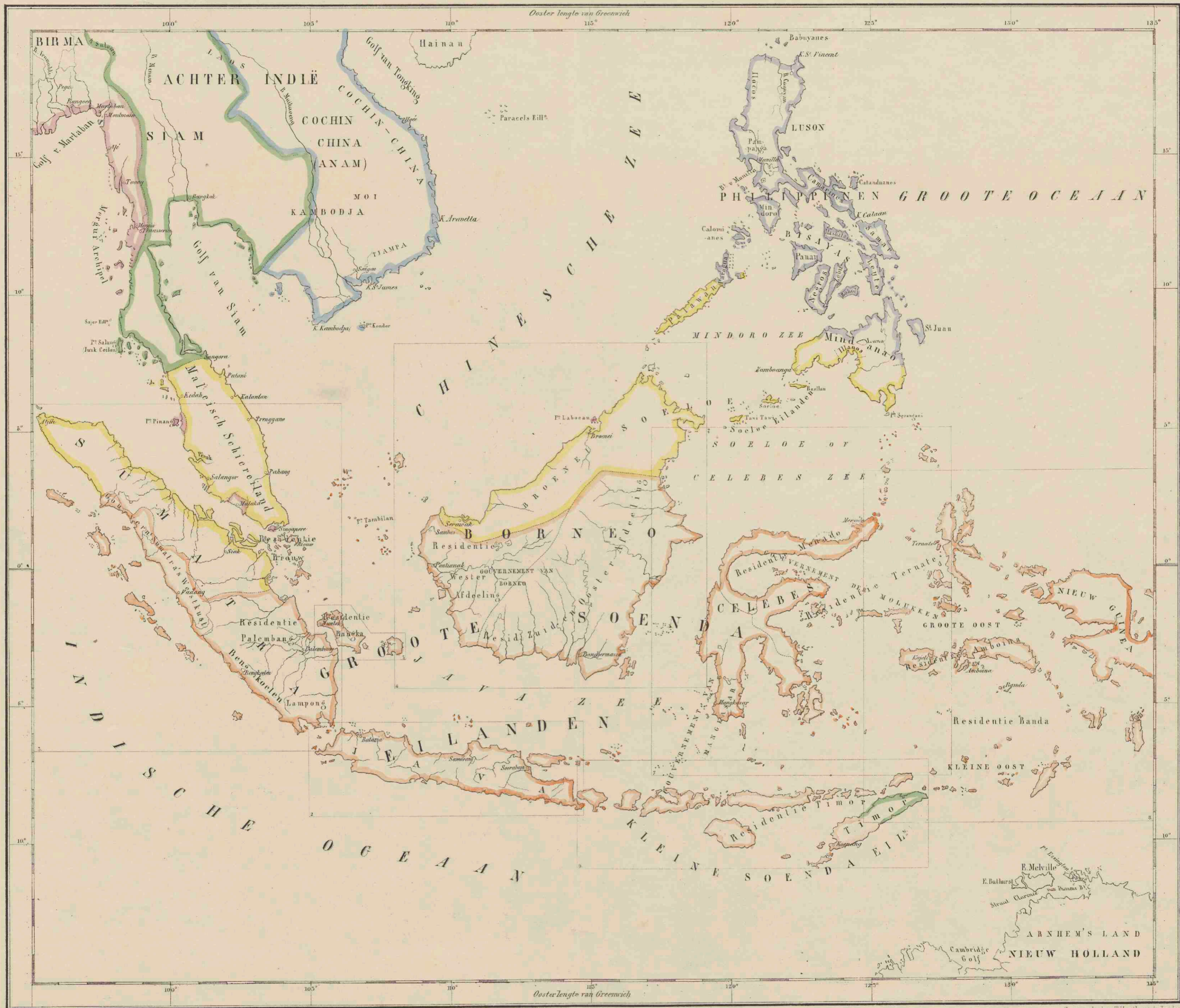
Dr. **C. A. L. M. SCHWANER**, Borneo. Beschrijving van het stroomgebied van de Barito en reizen langs eenige voorname rivieren van het Zuid-Oostelijk gedeelte van dat eiland. 2 dln. Met platen en kaarten . . . . . f 12.50.

De Leden van het Instituut ontvangen deze werken tegen eenen minderen prijs.

KAART VAN DEN OOST INDISCHEN ARCHIPEL. VERZAMELINGSBLAD.

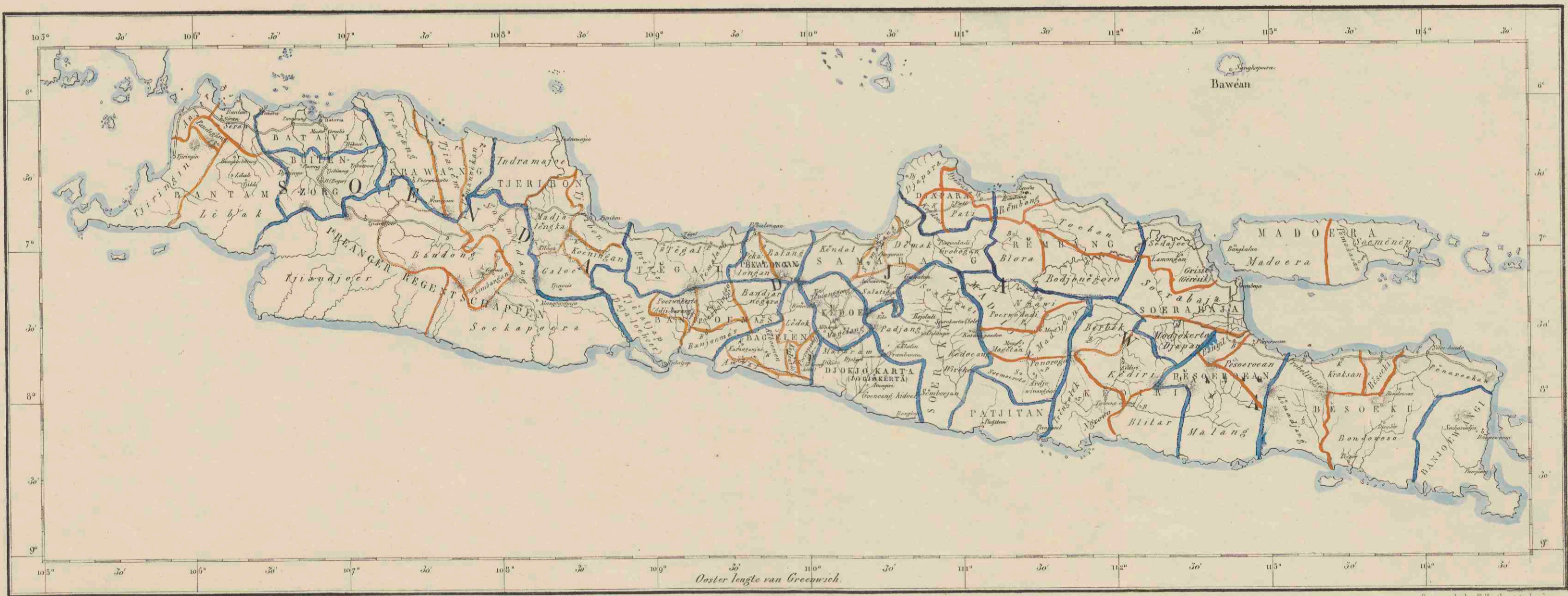
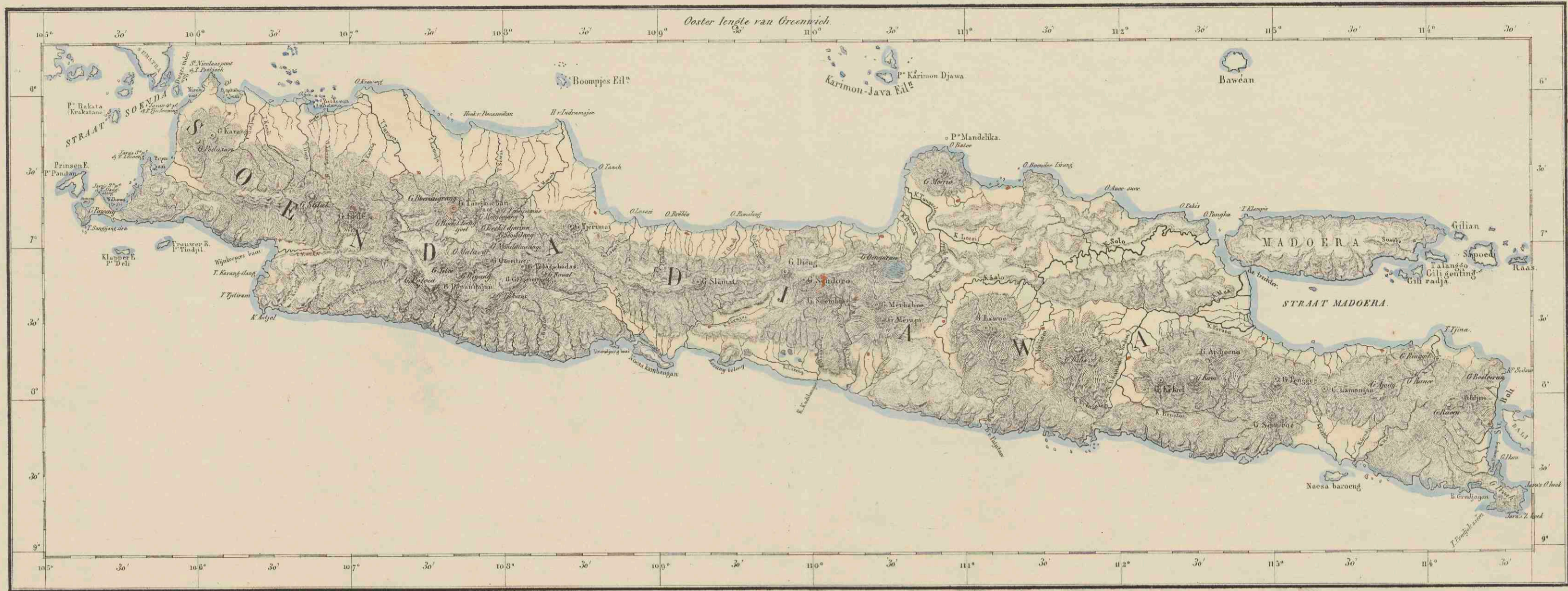

Uitgave van K. Fuhri, te s'Hage.

Gez. en Druk v. T. Hooberg te Leiden.

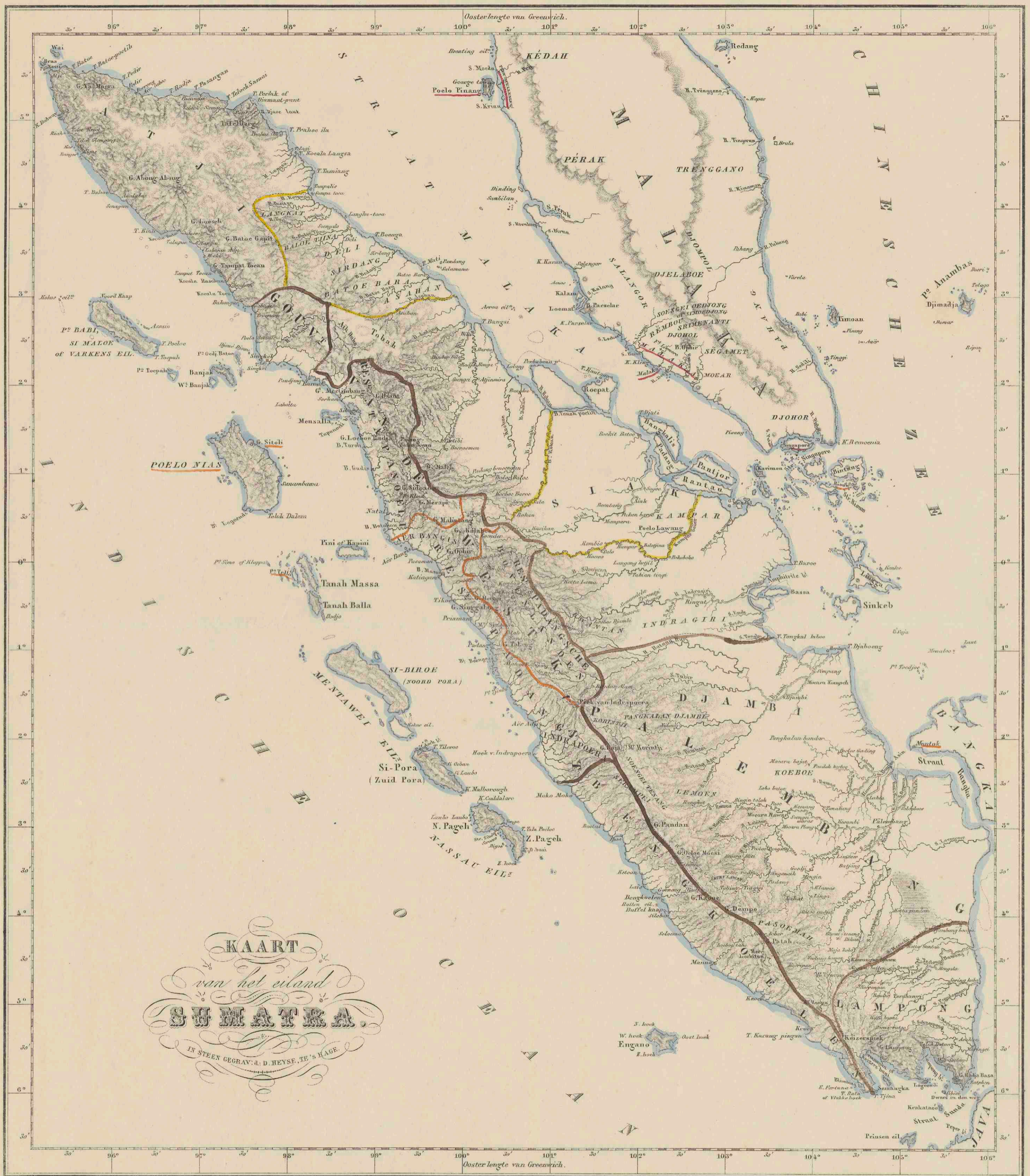
PHYSIEKE EN POLITIEKE KAART VAN HET EILAND JAVA.

Uitgave v. K. Fuhr te 's Hage.

Grav. en druk v. T. Hooger te Londen.

KAART
van het eiland
SUMATRA.
IN STEEN GEGR. A. D. HEYSE, TE 'S HAGE.

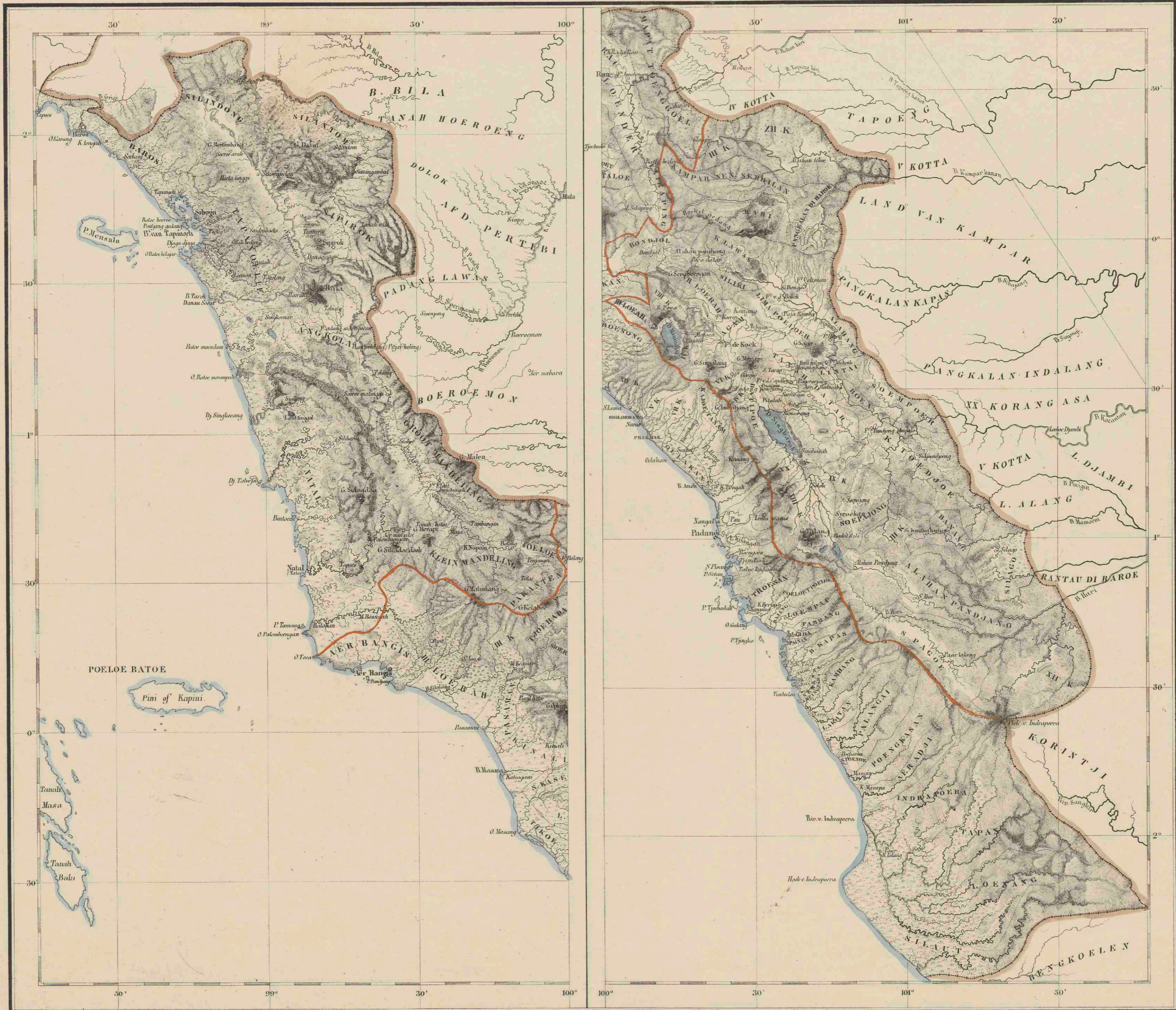
Uitgave van K. Fuhr, te 's Hage.

Gedrukt bij P. W. M. Traj, te Leyden.

29 III
175th

KAART VAN HET GOVERNEMENT SUMATRAS WESTKUST.

Geograf. door S. Lamkhout's Hage.

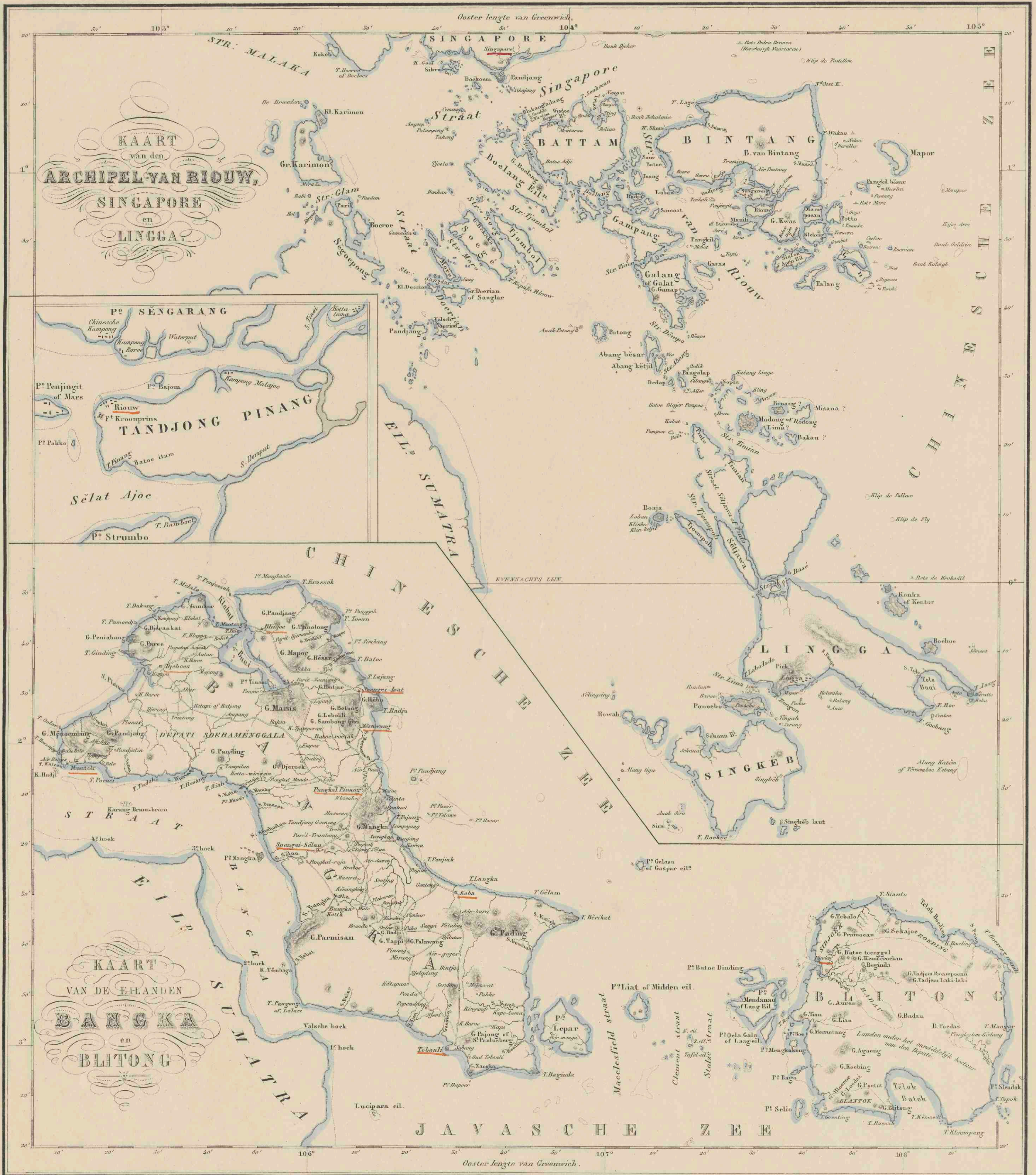
Uitgave v. K. Fuhr's Hage.

Geogr. bij J.D. Steunwald.

175^{IV}

29^{IV}

D. Heyse, graveur lith. te 's Hage.

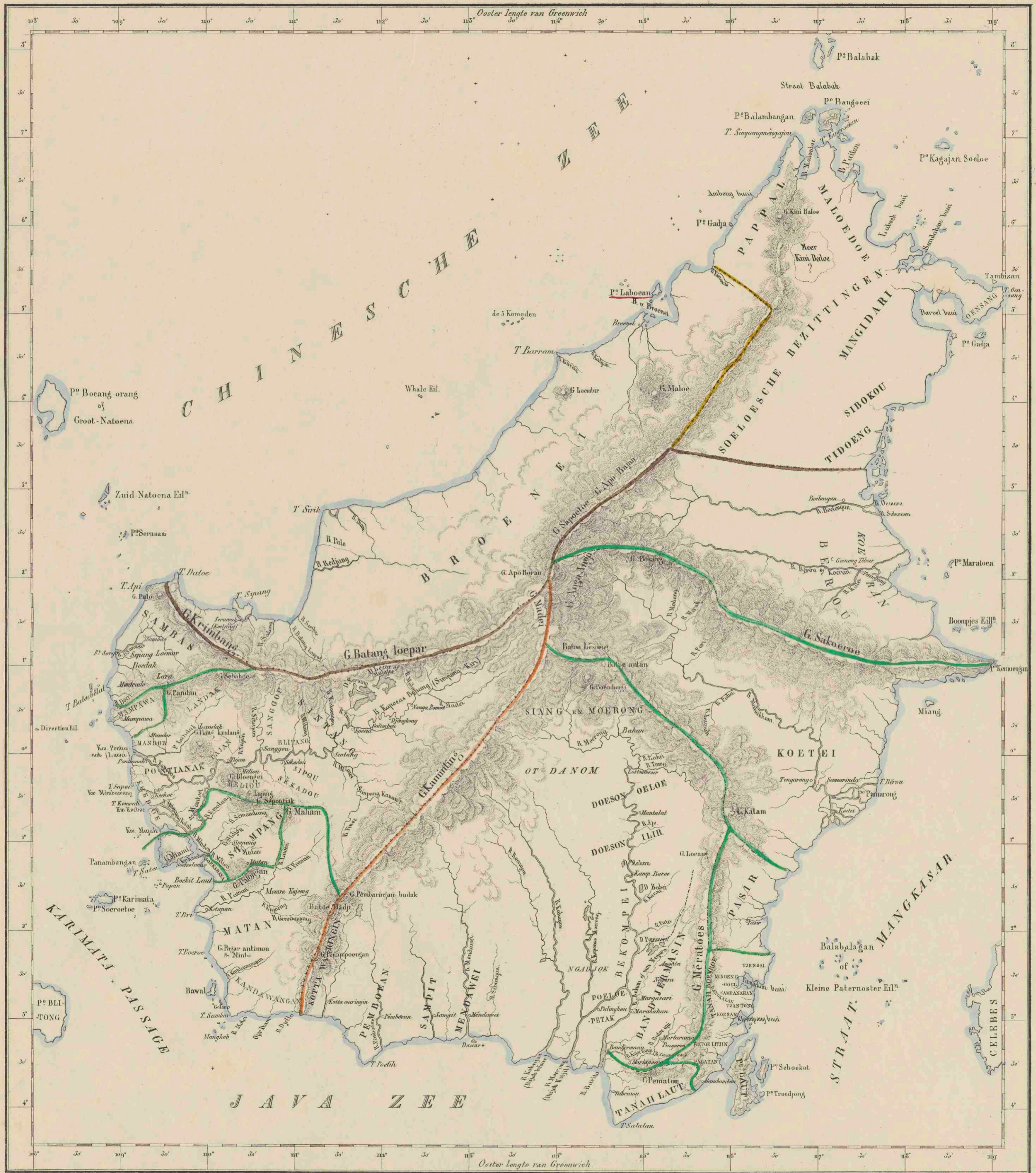
Uitgave van K. Fabri, te 's Hage.

Gedr. bij P. Blommestein te 's Hage.

99
175

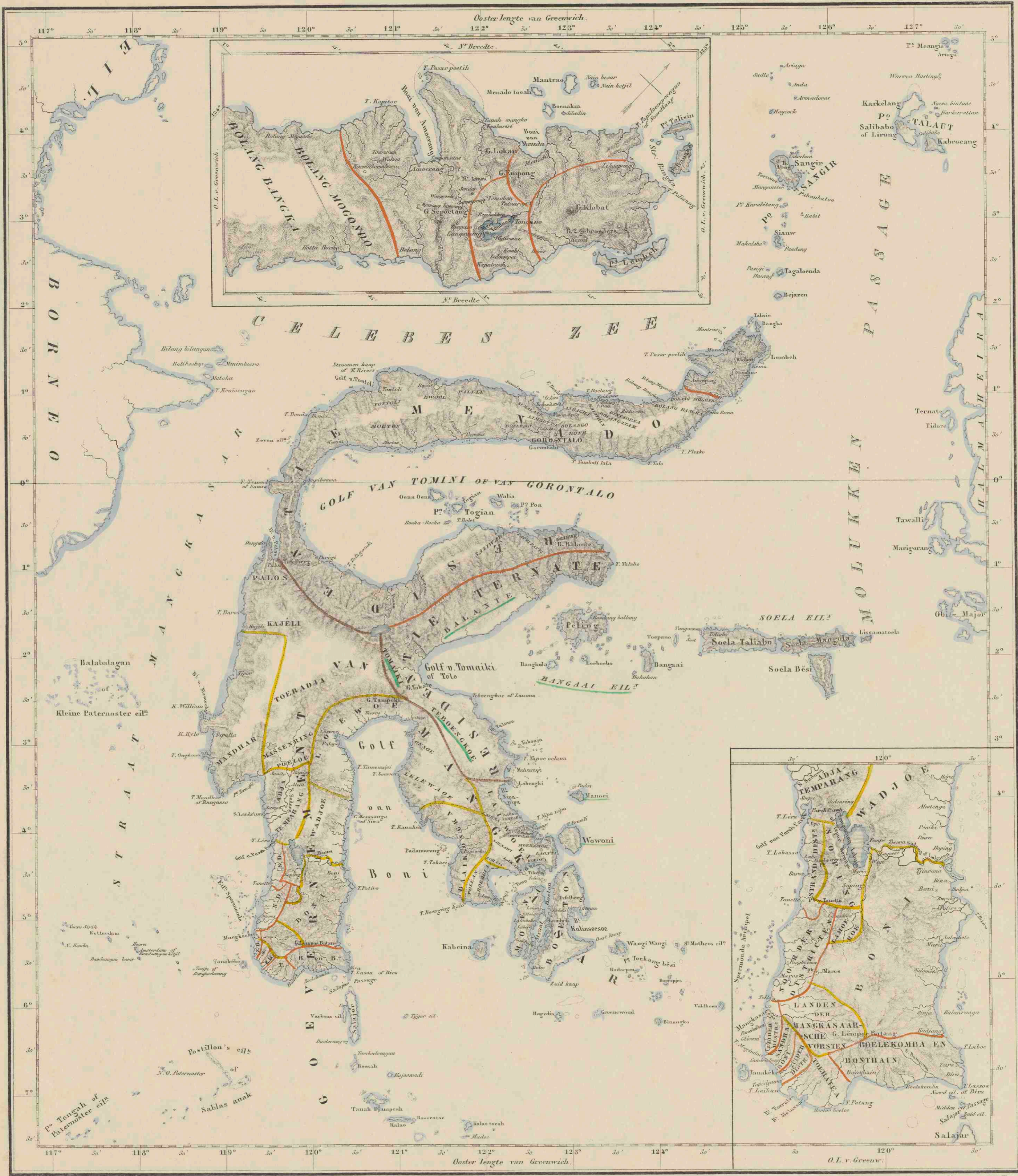
KAART VAN HET EILAND BORNEO.

175

KAART VAN HET EILAND CELEBES.

D. Meyse lith te s Hage.

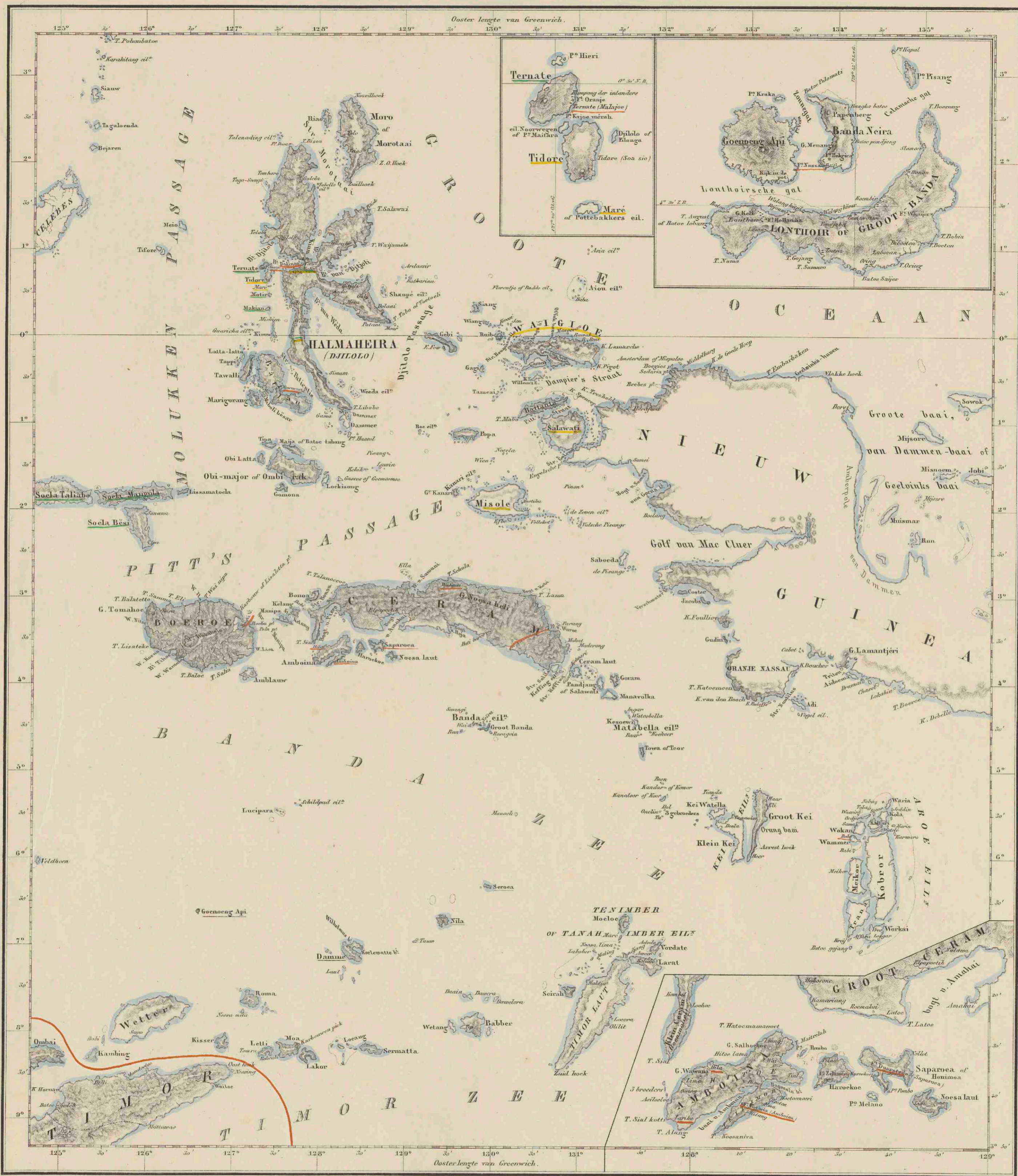
Uitgave v. K. Fohri te s Hage.

Grond v. P. Blommestein te s Hage.

175^{VI}

KAART VAN DE MOLUKKEN.

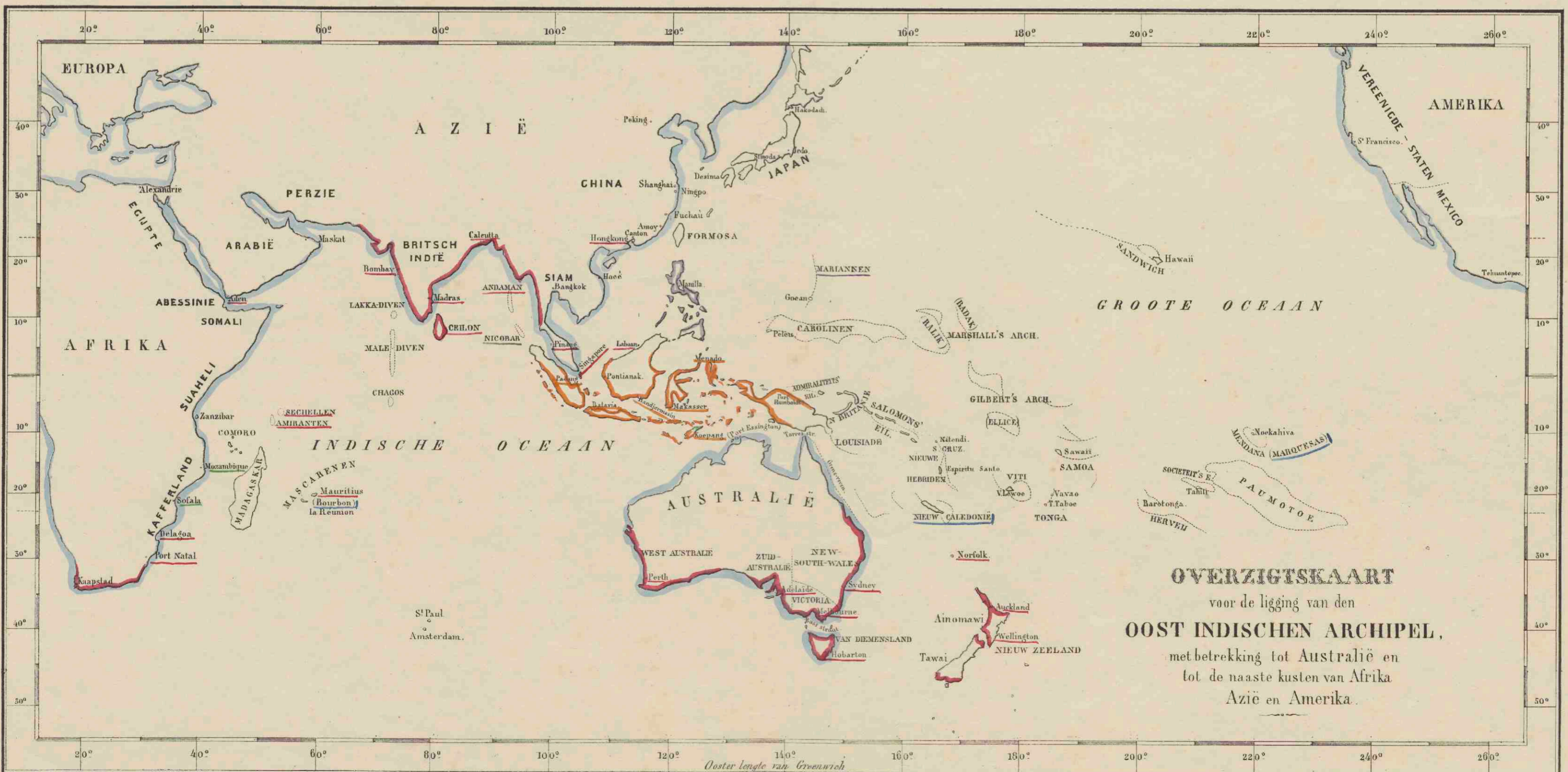
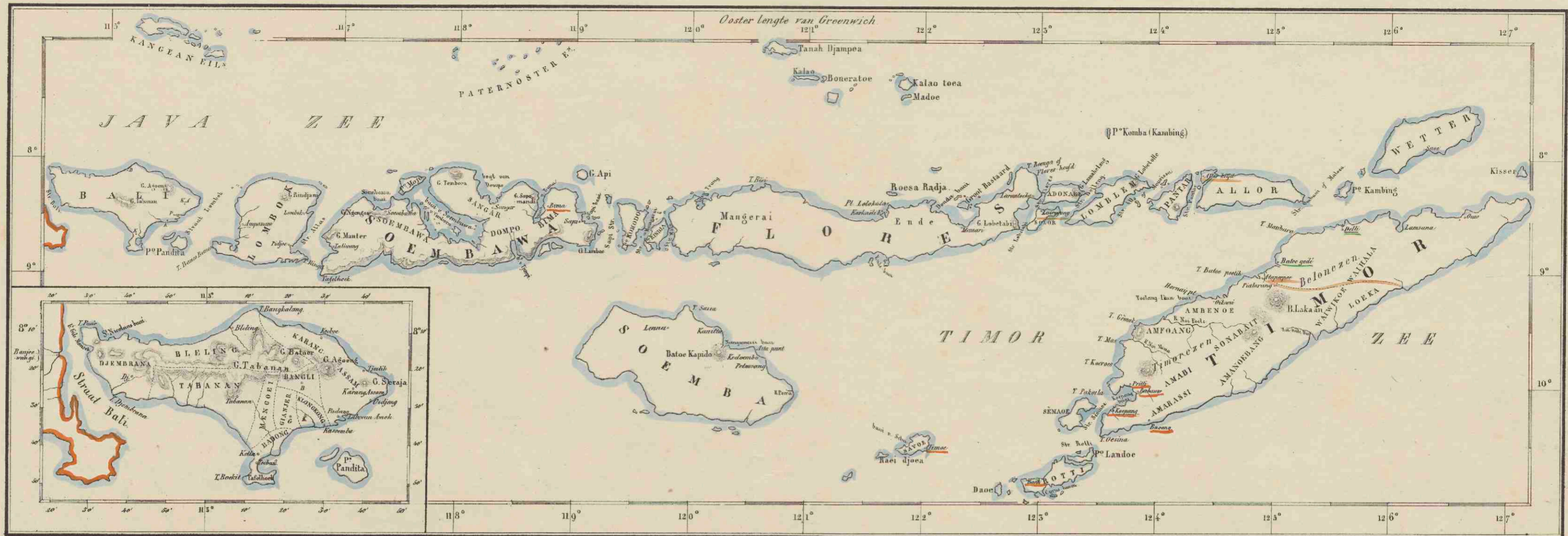
D. Heyse, graveur lith. te 's-Grave.

Uitgave van K. Fabri te 's-Grave.

88
175

KAART VAN DE EILANDEN BEOOSTEN JAVA.

OVERZIGTSKAART
 voor de ligging van den
OOST INDISCHEN ARCHIEPEL,
 met betrekking tot Australië en
 tot de naaste kusten van Afrika
 Azië en Amerika.

Uitgave van K. Fuhri te s'Gravenhage.

Grav. en druk v. T. Hooisberg te Leiden.

175^K

29^{IX}